

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

Överklagande av en hovrättsdom – obehörigt avvikande från trafikolycksplats

Klagande

Riksåklagaren
Box 5553
114 85 Stockholm

Motpart

KC

Överklagade avgörandet

Svea hovrätts dom den 27 september 2017 i mål nr B 4429-17

Yrkande

Jag yrkar att KC ska dömas även för obehörigt avvikande från trafikolycksplats enligt följande (justerade) gärningsbeskrivning.

KC har under färd med personbil sammanstött med en vägskylt varvid skador uppkommit. Trots att KC märkte sammanstötningen och skadorna, lämnade han platsen utan att uppge namn och hemvist och har därigenom inte gjort vad som krävdes med anledning av olyckan. Det hände den 21 oktober 2016 på Bredängsvägen/Ugglemossvägen, Skärholmen, Stockholms stad.

KC begick gärningen med uppsåt.

Frågan i målet

Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen klargör hur 5 § lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott (TBL) förhåller sig till skyddet mot att inte belasta sig själv (s.k. självinkriminering) enligt den Europeiska konventionen d. 4 nov. 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) och EU-direktivet av den 9 mars 2016 (2016/343/EU) om förstärkning av vissa aspekter

av oskuldspresumtionen och av rätten att närvara vid rättegången i straffrättsliga förfaranden (EU:s oskuldspresumtionsdirektiv).

Jag föreslår att Högsta domstolen, med utgångspunkt i vad hovrätten funnit styrkt beträffande gärningen, meddelar prövningstillstånd i frågan om hur åtalet för obehörigt avvikande från trafikolycksplats ska bedömas.

Bakgrund

KC har genom den nu överklagade domen dömts för olovlig körning, grovt brott, begånget den 21 oktober 2016, grovt rattfylleri begånget den 21 oktober 2016 samt ringa narkotikabrott begånget under tiden den 14-21 oktober 2016. Påföljden har bestämts till fängelse 2 månader.

KC har genom samma dom frikänts från ansvar för obehörigt avvikande från trafikolycksplats den 21 oktober 2016, varvid han var åtalad enligt följande gärningsbeskrivning.

KC har under färd med personbil sammanstött med en vägskylt varvid skador uppkommit. Trots att KC märkte sammanstötningen och skadorna, lämnade han platsen utan att göra vad som krävdes med anledning av olyckan. Det hände den 21 oktober 2016 på Bredängsvägen/Ugglemossvägen, Skärholmen, Stockholms stad.

KC begick gärningen med uppsåt.

Tingsrätten, som ogillade åtalet i denna del, uttalade därvid bl.a. följande.

Enligt allmänna rättsprinciper och Europakonventionen har var och en rätt till skydd mot s.k. självinkriminering. Enkelt uttryckt betyder det att staten inte kan ålägga enskilda att rapportera sin egen brottslighet till staten och straffa dem som underlåter att göra det. I stället är det statens uppgift att utreda och lagföra brottslingar. I det här fallet har KC begått allvarlig brottslighet som slutat i en trafikolycka. Åklagaren har vid förhandlingen förtydligat att påståendet om vad hon anser att KC skulle gjort på olyckplatsen. Hon har därvid förklarat att det han underlåtit att göra är att identifiera sig eller kvarstanna på platsen. Åtalet omfattar alltså inte att röja upp eller vidta åtgärder för att förhindra att andra personer kommit till skada till följd av olyckan.

Som denna tingsrätt och Svea hovrätt konstaterat (se tingsrättens dom den 9 november 2016 i mål B 3962-16 och Svea hovrätts dom den 31 mars 2017 i mål B 9791-15) strider den svenska bestämmelsen om behörigt avvikande från trafikolycksplats mot Europakonventionens skydd mot självinkriminering. Några starka samhälleliga intressen för att inskränka denna rättighet har inte gjorts gällande. Även om KC genom sitt agerande brutit mot svensk lag ska han ändå frikännas eftersom en tillämpning av den

svenska lagen skulle strida mot hans mänskliga rättigheter (jfr 2 kap. 19 § regeringsformen).

Åklagaren yrkade i hovrätten att KC skulle dömas även för obehörigt avvikande från trafikolycksplats. KC motsatte sig ändring av tingsrättens dom.

Hovrätten, som fastställde tingsrättens domslut, uttalar i sina domskäl bl.a. följande.

I praxis har en tilltalade persons rätt att i enlighet med artikel 6 i Europakonventionen inte behöva belasta sig själv kriminellt (s.k. självinkriminering), i vissa fall ansetts hindra att den tilltalade döms för obehörigt avvikande från trafikolycksplats. När en tilltalad genom att anmäla en trafikolycka riskerat att brottslighet av relativt allvarligt slag därigenom upptäcks, och olyckan resulterat i begränsade materiella skador, har dennes intresse av att inte behöva inkriminera sig själv ansetts väga tyngre än motstående intressen (se t.ex. Svea hovrätts dom 2016-06-09 i mål B 1368-16). När trafikolyckan varit allvarlig, och den tilltalades skyldighet att medverka till de åtgärder vartill olyckan skäligen bort föranleda motiverats av intresset att avvärja fara för liv och hälsa eller en skadelidandes möjligheter till ersättning, väger emellertid denna skyldighet tyngre än intresset av att inte behöva inkriminera sig själv (se t.ex. RH 2016:39). En intresseavvägning ska alltså göras i det enskilda fallet.

I detta fall har trafikolyckan resulterat i begränsade materiella skador. Vid avsaknad av sådana faktorer som motiveras av att olyckan omedelbart bort anmälas till polisen, har endast kvarstått effekten att KCs brottslighet riskerat upptäckt.

Brottsligheten har varit av relativt allvarligt slag. Mot den bakgrunden får KCs intresse av att inte behöva ange sig själv anses väga tyngre än de motstående intressen som har framkommit i målet. Tingsrättens dom ska därför inte ändras.

Grunderna för min inställning

Den svenska lagstiftningen

I 5 § första stycket TBL stadgas följande. Om en vägtrafikanter, som med eller utan skuld haft del i uppkomsten av en trafikolycka, genom att avlägsna sig från olycksplatsen undandrar sig att i mån av förmåga medverka till de åtgärder, vartill olyckan skäligen bör föranleda, eller om han undandrar sig att uppge namn och hemvist eller att lämna upplysningar om händelsen, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

I kommentaren till Trafikbrottslagen uttalas bl.a. följande. (Ceder m.fl., Trafikkommentarer (1 juli 2017, Zeteo) under kommentaren till 5 § TBL).

Bestämmelsen består av två led. Det första tar sikte på det fallet att man genom att avlägsna sig från olycksplatsen undandrar sig att i mån av förmåga medverka till de åtgärder som olyckan skäligen bör föranleda till. Det andra ledet avser det fallet att man undandrar sig att uppge namn eller hemvist eller att lämna upplysningar om händelsen.

Så länge man stannar kvar på olycksplatsen, torde man inte vid straffansvar enligt 5 § TBL (annorlunda enligt 2 kap. 8 § andra och tredje styckena TraF) vara ålagd någon handlingsplikt utan endast vara skyldig att uppge namn och adress samt lämna upplysningar om händelsen. I den juridiska litteraturen har ibland antagits att andra ledet i 5 § (“om han undandrar sig att uppge namn och hemvist – –”) endast omfattar fall då förfrågan ägt rum, men genom NJA 1981 s. 1169 har slagits fast att tillämpningen av denna bestämmelse i och för sig inte är begränsad till fall då vederbörande blivit tillfrågad. Har ingen förfrågan gjorts ska upplysning ändå lämnas, om sådan behövs med hänsyn till omständigheterna. Avlägsnar man sig däremot från olycksplatsen, ska ansvar ådömas, om man härigenom undandragit sig “att i mån av förmåga medverka till de åtgärder, vartill olyckan skäligen bör föranleda”. En av de åtgärder man genom att avlägsna sig typiskt sett kan vilja undandra sig är just lämnande av namn och adress, men man kan undandra sig att uppge namn och adress även på annat sätt än genom att avlägsna sig, t.ex. genom att vägra yttra sig. Rekvisitet “genom att avlägsna sig från olycksplatsen” torde alltså inte syfta på andra ledet i 5 § första stycket, se RÅ:s yttrande i NJA 1980 s. 684. Varje avlägsnande från olycksplatsen bör inte medföra att man därmed automatiskt i lagens mening anses undandra sig skyldigheten att uppge namn och adress och således ådrar sig ansvar. Avlägsnar man sig från olycksplatsen utan att lämna uppgift om namn och adress, är man dock skyldig att självmant och beroende på omständigheterna i det enskilda fallet så gott som genast eller i vart fall efter viss kortare tid vidta “de åtgärder, vartill olyckan skäligen bör föranleda”.

(...)

Stadgandet i TBL medför i och för sig inte en skyldighet att anmäla en trafikolycka till polisen.

(...)

För ansvar krävs *uppsåt* beträffande det förhållandet att en trafikolycka inträffat.

Av 2 kap. 8 § första stycket trafikförordningen (1998:1276, TraF) följer att en trafikant som med eller utan egen skuld haft del i en trafikolycka ska stanna kvar på platsen. I mån av förmåga ska trafikanten hjälpa skadade och medverka till de åtgärder som olyckan skäligen föranleder. På begäran av någon annan som haft del i olyckan eller vars egendom skadats vid olyckan ska trafikanten uppge namn och adress samt lämna upplysningar om händelsen.

Av andra stycket samma lagrum följer att om egendom har skadats och ingen är närvarande som kan ta emot uppgifter och upplysningar, ska trafikanten snarast möjligt underrätta den som lidit skada eller Polismyndigheten. I det senare fallet

ska Polismyndigheten underrätta den som lidit skada, om han eller hon är känd eller lätt kan spåras. Har någon person skadats och är skadan inte obetydlig, ska trafikanten snarast möjligt underrätta Polismyndigheten.

Enligt tredje stycket samma lagrum ska om ett fordon efter en trafikolycka är placerat så att det kan vara till fara eller hinder för trafiken, trafikanten se till att det omedelbart flyttas till en lämplig plats. Om någon har dött eller skadats svårt får dock fordonet flyttas endast om det utgör en fara för annan trafik. I sådana fall får trafikanten i övrigt inte utplåna spår som kan vara av betydelse för utredningen av olyckan eller på andra sätt ändra förhållandena på olycksplatsen. Trafikanten ska även försöka se till att ingen annan vidtar sådana åtgärder.

Trafikförordningen är subsidiär till brottsbalken och TBL, vilket innebär att ansvar enligt trafikförordningen inte inträder om straff kan dömas ut enligt brottsbalken eller TBL, se 14 kap. 14 § TraF. Överträdelse av 2 kap. 8 § första stycket TraF straffbeläggs således enligt 5 § TBL. Den som istället bryter mot bestämmelserna i 2 kap. 8 § andra och tredje stycket TraF döms, om vissa övriga förutsättningar är uppfyllda, till penningböter enligt 14 kap. 3, 6 och 7 §§ TraF.

I kommentaren till trafikförordningen uttalas bl.a. följande (a.a. under kommentaren till 2 kap. 8 § TraF).

Uttrycket "de åtgärder som olyckan skäligen föranleder" torde innebära en begränsning såtillvida att, t.ex. om en i en trafikolycka inblandad rattfyllerist, sedan han uppfyllt sina skyldigheter enligt 8 §, "smiter" från olycksplatsen för att undgå blodundersökning, inte kan straffas enligt 5 § TBL. Rattfylleristen har nämligen i detta fall inte undandragit sig vidta *de åtgärder som föranletts av olyckshändelsen*.

(...)

Det finns inte någon skyldighet att stanna kvar på platsen sedan Polismyndigheten underrättats. I samband med att Polismyndigheten underrättas, vilket i de flesta fall sker per telefon, bör myndigheten ge besked om trafikanten ska stanna kvar tills polis har kommit till platsen. Att trafikanten inte stannar kvar när Polismyndigheten har sagt till denne att stanna kvar kan innebära att skyldigheten i första stycket inte följts.

Europakonventionen och EU:s oskuldspresumtionsdirektiv

Rättssäkerhetsgarantierna enligt artikel 6 i Europakonventionen innebär bland annat att den som är anklagad för brott inte ska behöva bidra till utredningen eller bevisningen i målet genom att göra medgivanden eller tillhandahålla för honom eller henne belastande material. Rätten att inte yttra sig och dess konsekvenser är dock inte absolut. Rätten att inte belasta sig själv anses ingå i begreppet "rättvis rättegång". (Danelius, Mänskliga rättigheter i Europeisk praxis, femte uppl. 2015 s. 299 f).

Skyddet mot självinkriminering finns inte klart uttalat i Europakonventionen, utan följer av Europadomstolens praxis. Denna praxis tog sin start i fallet Funke

och Crémieux, båda mot Frankrike¹ och har sedan utvecklats genom ett flertal rättsfall (mer om detta nedan).

Den 9 mars 2016 antog Europaparlamentet och rådet direktiv 2016/343/EU om förstärkning av vissa aspekter av oskuldspresumtionen och av rätten att närvara vid rättegången i straffrättsliga förfaranden (nedan kallat EU:s oskuldspresumtionsdirektiv). Direktivet innehåller minimiregler om misstänkta och tilltalades rätt att betraktas som oskyldiga till dess att deras skuld har fastställts enligt lag. Direktivet trädde i kraft den 31 mars 2016 och ska vara genomfört i svensk rätt senast den 1 april 2018.

I artikel 2 uttalas att direktivet ska tillämpas på fysiska personer som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden. Det är tillämpligt i alla stadier av det straffrättsliga förfarandet, från det tillfälle då en person blir misstänkt eller tilltalad för att ha begått ett brott eller ett påstått brott fram till dess att det slutliga avgörandet av om personen har begått det aktuella brottet har vunnit laga kraft.

Misstänkta och tilltalades rätt att tåga och att inte behöva vittna mot sig själva framgår av artikel 7. Rätten gäller med avseende på det brott som personen misstänks eller tilltalas för att ha begått (artikel 7.1). Artikel 7.1 hindrar inte att misstänkta och tilltalades samarbetsvilja beaktas vid påföljdsbestämningen (artikel 7.4). Ett utövande av rätten får emellertid inte användas mot den misstänkta eller tilltalade och får inte beaktas som bevis för att de har begått den påstådda gärningen (artikel 7.5). Utövandet av rätten att inte vittna mot sig själv ska inte hindra den behöriga myndighetens upptagning av bevis som kan erhållas lagligen genom användning av lagliga tvångsmedel och som finns oberoende av de misstänkta eller tilltalades vilja (artikel 7.3).

Direktivets räckvidd behandlas i direktivets ingress. I beaktandesats 12 uttalas därvid att direktivet bör omfatta en person även innan denne underrättats om misstanken. I beaktandesatserna 24–32 finns ytterligare förtydliganden av hur rättigheterna enligt artikeln är avsedda att tillämpas. Här framgår bl.a. att vid prövningen av om rätten att tåga och att inte vittna mot sig själv har kränkts bör Europadomstolens tolkning av rätten till en rättvis rättegång i enlighet med Europakonventionen beaktas. Enligt beaktandesats 26 bör rätten att tåga endast omfatta frågor kring själva brottet som en person är misstänkt för, inte identifieringen av en misstänkt.

Enligt Europadomstolens praxis inträder skyddet mot självinkriminering när en person blivit "charged". Detta begrepp ska tolkas autonomt. I bl.a. fallet Deweer mot Belgien² har Europadomstolen definierat begreppet enligt följande (p. 46). "The "charge" could, for the purposes of Article 6 par. 1 (art. 6-1), be defined as the official notification given to an individual by the competent authority of an allegation that he has committed a criminal offence. In several decisions and

¹ Nr 10828/84, den 13 december 1991.

² Nr 6903/75, den 27 februari 1980

opinions the Commission has adopted a test that appears to be fairly closely related, namely whether "the situation of the [suspect] has been substantially affected"..."

Praxis från Europadomstolen

I Funke och Crémieux, båda mot Frankrike³, hade klagandena, som var misstänkta för valutabrott, ålagts att vid vite till myndigheterna överlämna handlingar om sina tillgångar i utlandet. Europadomstolen fann att försöket att tvinga den som anklagas för brott att själv tillhandahålla bevis för de överträdelser han påstås ha begått kränker hans rätt att tiga och att slippa bidra till åtalet mot sig själv. Förfarandet ansågs strida mot artikel 6.

I Saunders mot Storbritannien⁴ behandlades frågan om det stred mot artikel 6 att, inom ramen för en offentlig undersökning som syftade till att klarlägga om aktiekurser manipulerats i samband med en stor affärstransaktion, tvinga en ledande befattningshavare att bidra till en utredning som i ett senare skede användes i ett brottmålsåtal mot densamme. Enligt nationell rätt var bolagsföreträdare, vid äventyr av böter eller frihetsberövande i högst två år, skyldiga att bistå granskarna (inspektörer utsedda av Department of Trade and Industry) genom att inställa sig samt ge in bokföring och dokument. Som ansökan till Europadomstolen utformats omfattade inte domstolens prövning själva granskningen hos Department of Trade and Industry, utan det förhållandet att det som under tvång framkommit under den undersökningen använts mot Saunders i den efterföljande brottmålsrättegången. En del av utredningen bestod i att Saunders vidgått kännedom om information som kunde vara självbelastande. Domstolen slog fast att rätten att inte belasta sig själv primärt rörde den anklagades rätt att tiga. Vidare uttalade domstolen att rätten att inte belasta sig själv inte kan inskränkas till att enbart avse skydd mot erkännande av felaktigt handlande och direkt självbelastande utlåtanden. Även annan typ av information kan senare användas till stöd för en anklagelse om brott. Kärnan ligger i det sätt bevisning som framtvingas senare används i brottmålsrättegången. Det allmännas intresse samt svårigheten och komplexiteten i att utreda bedrägerier inom bolag kunde enligt domstolen inte åberopas till stöd för att information som tvingats fram inom ramen för en utomrättslig utredning ska få användas mot den anklagade i en senare rättegång. Användningen av den utredning som åtkommit genom tvång i en efterföljande brottmålsrättegång innebar därmed en kränkning av artikel 6 i Europakonventionen.

I J.B. mot Schweiz⁵ misstänkte skattemyndigheten sökanden för undandragande av skatt. Vid åtta tillfällen förelades han att lämna dokumentation som antogs styrka överträdelsen. Han vägrade och blev föremål för fyra separata vitesförelägganden. Domstolen fann att detta utgjorde en överträdelse av artikel 6.

³ Nr 10828/84, den 13 december 1991.

⁴ Nr 19187/91, den 17 december 1996.

⁵ Nr 31827/96, den 3 maj 2001.

Marttinen mot Finland⁶ handlade om en insolvent person som i ett utställningsförfarande förelades att vid vite lämna uppgifter om sina tillgångar samtidigt som det pågick en brottsutredning om ekonomisk brottslighet. Marttinen vägrade att lämna uppgifter med hänvisning till rätten att inte tvingas bidra till åtal mot sig själv. Han fälldes i tingsrätten för sin vägran att följa föreläggandet och vitet utdömdes. Europadomstolen ansåg att detta kränkte hans rätt att inte tvingas bidra till åtal mot sig själv.

I Weh mot Österrike⁷ hade sökanden bötfällts för att ha ingett oriktig information som svar på en åklagares begäran om uppgift om namn och adress på den person som kört sökandens bil vid ett visst tillfälle. Europadomstolen ansåg inte att detta stred mot rätten att inte belasta sig själv. Ett förfarande hade redan inletts mot okända förövare. Domstolen noterade att sökanden inte anmodats att göra mer än att uppge en enkel uppgift – vem som kört bilen – som i sig inte var att anse som ett bidrag till ett åtal mot sig själv. Domstolen fann att det i målet saknades samband mellan det straffprocessuella förfarandet som inletts mot okända personer och förfarandet varigenom sökanden bötfälldes för att ha ingett oriktiga uppgifter.

I Jalloh mot Tyskland⁸ ansåg domstolen (i plenum) det vara fråga om en kränkning av rätten att inte belasta sig själv, när en påse med narkotika som Jalloh hade svält framskaffades med hjälp av kräkmedel. Av intresse är särskilt Europadomstolens uttalande om att rätten att inte belasta sig själv förutsätter ett förfarande där bevisning inte erhålls genom tvångsmetoder mot den anklagades vilja. Vid bedömningen av om förfarandet kränkt rätten att inte belasta sig själv skulle enligt domstolen beaktas arten och graden av tvång, förekomsten av relevanta skyddsåtgärder i förfarandet samt på vilket sätt den åtkomna bevisningen används.

Fallet O'Halloran och Francis mot Storbritannien⁹ gällde också frågan om att tvinga någon att bidra till ett åtal mot sig själv. Enligt gällande lag var O'Halloran och Francis skyldiga att lämna uppgift om vilka personer som kört deras bilar när dessa framförts med för hög hastighet. O'Halloran hade svarat att han själv varit förare och dömts till böter för hastighetsförseelse. Francis hade vägrat att lämna uppgift om föraren och dömts till böter för att han vägrat lämna denna uppgift. Europadomstolen fann (i plenum) att rätten att inte belasta sig själv inte är en absolut och undantagslös rättighet och att det är rimligt att bilägare i trafiksäkerhetens intresse åläggs en skyldighet att upplysa om förarens identitet vid särskilda tillfällen. Det förelåg därför varken i det ena eller det andra fallet ett brott mot artikel 6. Domstolen framhöll att den som valt att äga motorfordon kan anses ha accepterat ett visst ansvar och vissa skyldigheter som utgör en del av regelverket för motorfordon. Domstolen hänvisade också till att

⁶ Nr 19235/03, den 21 april 2009.

⁷ Nr 38544/97, den 8 april 2004.

⁸ Nr 54810/00, den 11 juli 2006.

⁹ Nr 15809/02 och nr 25624/02, den 29 juni 2007.

skyldigheten att informera myndigheterna om förarens identitet när fordonet varit inblandat i en misstänkt vägtrafiköverträdelse enligt Storbritanniens regelverk inryms i fordonsägarens ansvar.

Något om praxis från Sverige och Finland

Finska Högsta domstolen har i en dom den 24 september 2014, KKO 2014:67, ogillat ett åtal för smitning. Vid parkering hade A kört på en bil med ringa ekonomisk skada som följd och därefter inte vidtagit någon åtgärd. A åtalades både för påkörningen och den därpå följande smitningen. Finska Högsta domstolen uttalade att syftet med smitningsbestämmelsen är att utreda ansvarsförhållandena. A hade inte kunnat hindra att uppgifterna om namn etc. fördes vidare från den skadelidande till polis. A skulle i praktiken ha angivit sig själv. Inte heller det ringa straff som döms ut för själva kollisionen gör att skyddet mot självinkriminering utesluts.

Svenska Högsta domstolen har haft anledning att uttala sig kring skyddet mot självinkriminering vid några tillfällen. I NJA 2001 s. 563 ansågs den som ålagts edgångsskyldighet enligt 6 kap. 5 § andra stycket konkurslagen ha rätt att vägra beediga uppgifter som skulle avslöja att han har begått ett brott och som kan användas som bevis i en kommande rättegång mot honom. HD motiverade avgörandet med att det numera får anses vara fastslaget att det inte är förenligt med artikel 6 Europakonventionen att någon under straffansvar åläggs att lämna uppgifter som avslöjar att han har begått ett brott och som kan användas som bevis i en kommande rättegång mot honom. HD hänvisade här till Europadomstolens domar: den 25 februari 1993 i målet Funke mot Frankrike; den 17 december 1996 i målet Saunders mot Förenade kungariket; den 21 december 2000 i målet Heaney och McGuinness mot Irland.

I NJA 2005 s. 407, som avsåg skyldigheten att avlägga bouppteckningssed, uttalar HD bl.a. följande. Rätten till tystnad och rätten att vägra lämna belastande uppgifter om sig själv är inte begränsad att gälla endast en tilltalads rätt i en brottmålsrättegång. Även i fall då någon rättegång ännu inte har inletts kan den enskilde ha rätt att vara tyst eller vägra fullgöra en föreskriven uppgiftsskyldighet. Enligt den praxis som utvecklats i Europadomstolen krävs det dock i sådana fall att denne är anklagad för något brott (jfr ”any criminal charge” i art. 6.1 i konventionen) och att de uppgifter som efterfrågas har samband med den misstänkta gärningen. Vidare krävs att det är frågan om uppgifter som kan utkrävas med någon form av tvångsmedel och som inte endast är av det slaget att den enskilde själv kan bestämma om han eller hon vill lämna de uppgifter som efterfrågas. (Se bl.a. domarna den 25 februari 1993 i målet Funke ./ Frankrike, den 21 december 2000 i målet Heaney and McGuinness ./ Irland, den 21 december 2000 i målet Quinn mot Irland och den 8 april 2004 i målet Weh mot Österrike.) Rätten att i ett förfarande utom rätta tiga eller vägra lämna uppgifter anses föreligga när en behörig myndighet har underrättat den enskilde om anklagelsen om brott eller när myndigheten har vidtagit en åtgärd som gör att dennes situation väsentligen har påverkats av att det finns en

misstanke mot honom eller henne (se bl.a. Europadomstolens dom den 20 oktober 1997 i målet *Serves mot Frankrike*).

I NJA 2015 s. 811 behandlades skyldigheten att bokföra olagliga affärshändelser. Den tilltalade gjorde i Högsta domstolen gällande att den princip om skydd mot självkriminalisering som följer bl.a. av Europakonventionen medförde hinder mot att döma honom till ansvar för bokföringsbrott. HD uttalade att (p 19): ”Detta skydd kan emellertid inte medföra undantag från ansvar för ett underlåtenhetsbrott som haft ett direkt samband med ett annat brott och inneburit att detta brott har dolts.”

Min bedömning

Genom KCs erkännande och övrig utredning står det klart att han, på tid och plats som anges i åtalet, under färd med en personbil sammanstött med en vägskylt varvid skador uppkommit. Det står vidare klart att KC, trots att han märkte sammanstötningen och skadorna, lämnade platsen utan att göra vad som krävdes med anledning av olyckan, vilket i detta fall innefattar att han skulle ha stannat kvar på platsen eller i direkt anslutning till olyckan identifierat sig.

Frågan är då om skyddet mot självinkriminering enligt Europakonventionen och EU:s oskuldspresumtionsdirektiv utgör hinder mot att döma honom till ansvar för obehörigt avvikande från trafikolycksplats.

Av NJA 2001 s. 563, NJA 2005 s. 407 och Europadomstolens praxis får det anses klart att det finns en möjlighet att vägra lämna uppgifter i vissa situationer. För att en sådan situation ska uppstå krävs att det finns en konkret anklagelse om brott, att uppgifterna som efterfrågas har samband med den anklagade gärningen samt att det är fråga om ett framtvingande och inte endast ett efterfrågande av uppgifterna.

Med beaktande av Europadomstolens uttalanden i bl.a. fallet *Deweere mot Belgien* (se även *Weh mot Österrike*) kan det på goda grunder hävdas att KC vid den tidpunkt skyldigheten enligt 5 § TBL förelåg (dvs. fullbordanstidpunkten) inte kan anses varit anklagad (charged) för något brott. I och för sig lägger EU:s oskuldspresumtionsdirektiv i beaktandesats 12 tidpunkten för skyddet mot självinkriminering tidigare i förloppet. Beaktandesatserna 26 och 27 ger dock stöd för uppfattningen att direktivet inte förändrar den praxis som Europadomstolen etablerat. Här ska även framhållas att regeringen i lagrådsremissen av den 19 oktober 2017 Genomförande av oskuldspresumtionsdirektivet, s. 9 f. samt s. 16 ö. som sin uppfattning uttalar att direktivet inte ger ett mer omfattande skydd än Europadomstolens praxis. Enligt regeringen syftar direktivet snarare till att genom gemensamma minimiregler förtydliga de skyldigheter medlemsländerna redan har enligt Europakonventionen och EU:s rättighetsstadga. Europadomstolens avgöranden bedöms därför kunna vara vägledande vid tolkningen av artikel 7 i direktivet. Mot denna bakgrund torde vid fullbordanstidpunkten för brott mot 5 § TBL

något skydd mot självinkriminering därför inte föreligga. (Se även NJA 2005 s. 407).

Om skyddet mot självinkriminering ska anses föreligga redan vid den tidpunkt skyldigheterna enligt 2 kap. 8 § TraF och 5 § TBL uppkommer vill jag anföra följande.

Av Europadomstolens praxis kan utläsas att det vid bedömningen av om rätten till en rättvis rättegång tillgodosetts har beaktas det rättsliga regelverket nationellt sett. När det gäller skyddet mot självinkriminering innebär detta att en skyldighet att lämna information i vissa fall har godtagits, eftersom sådana uppgifter enligt nationella bestämmelser inte kan användas som bevisning till stöd för ett efterföljande åtal. För Sveriges del, som tillämpar fri bevisprövning, skulle i vissa situationer bedömningen dock kunna bli en annan.

Det kan i och för sig framhållas att uppgiften om vem som kört en bil är en mycket viktig omständighet i en utredning om t.ex. rattfylleri. En sådan uppgift kan emellertid inte självständigt ligga till grund för en fällande dom, eftersom även annan bevisning, såsom alkohol- eller drogpåverkan under eller efter färden, körsätt och så vidare krävs. Vad som läggs KC, till last i det nu aktuella åtalet är att han inte identifierat sig eller stannat kvar på platsen, inte att han på något annat sätt underlåtit att ytterligare medverka i utredningen mot honom angående grovt rattfylleri m.m. Det ska framhållas att det i svensk rätt heller inte finns någon absolut skyldighet att kontakta polisen vid en trafikolycka. Enligt 2 kap. 8 § TraF ska kontakt tas med den skadelidande eller Polismyndigheten. I ett mål som det förevarande kan den kontakt som krävs tas direkt med den skadelidande. Att som Finlands Högsta domstol utgå från att uppgifterna därigenom skulle kunna komma i polisens händer så att de senare skulle kunna användas i en förundersökning för enligt min uppfattning alldeles för långt. Som nyss framhållits krävs dessutom regelmässigt ytterligare utredningsåtgärder. Åtminstone vid misstanke om rattfylleri måste dessa åtgärder vidtas i närtid i förhållande till när trafikolyckan inträffat. Mot denna bakgrund torde KC, underlåtenhet att agera inte omfattas av skyddet mot självinkriminering.

Mot bakgrund av Europadomstolens uttalanden i fallet O'Halloran och Francis mot Storbritannien kan också framhållas att KC genom förandet av bilen gett sig in i den strängt reglerade och riskfyllda trafiken där vissa specifika bestämmelser finns, t.ex. 2 kap. 8 § TraF och 5 § TBL. Mot detta kan möjligen anföras att dessa bestämmelser gäller alla trafikanter, även t.ex. gående (se Stefan Vasiliadis, Smitningsbrottet och Europakonventionen, Europarättslig tidskrift 2016 s. 639 f., särskilt s. 648-649). I det nu aktuella fallet är det dock fråga om förande av ett motordrivet fordon, vilket i sig är en riskfylld verksamhet och därför strängt reglerad på flera håll i trafiklagstiftningen.

Sammanfattningsvis är det min uppfattning att skyddet mot självinkriminering enligt Europakonventionen och EU:s oskuldspresumtionsdirektiv inte utgör

hinder mot att döma KC till ansvar även för obehörigt avvikande från trafikolycksplats. Åtalet bör därför bifallas.

Prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar (Peter Fitger, Rättegångsbalken, s. 54:26).

Överåklagaren Mats Svensson vid Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum (UC) Malmö har i en framställning till riksåklagaren om att domen bör överklagas till Högsta domstolen anfört bl.a. följande.

Jag kan konstatera att Utvecklingscentrum Malmö vid ett flertal tillfällen under senare tid blivit kontaktade av åklagare som känner en osäkerhet kring de i målet aktuella frågorna. Frågorna har också blivit medialt uppmärksammade.

Vid en genomgång av refererad och orefererad hovrättspraxis.¹⁰ kan jag konstatera att det tycks finnas vissa principer för hur hovrätterna resonerar.

Svea hovrätt har i de fall åtal väckts för såväl rattfylleribrott som obehörigt avvikande från trafikolycksplats gjort en avvägning mellan de motstående intressena och funnit att rätten att inte ange sig själv väger tyngre än skyldigheten att ge sig till känna åtminstone då körningen inte lett till några allvarigare konsekvenser. Åtal för obehörigt avvikande från trafikolycksplats har således ogillats i dessa ärenden. I de ärenden som rör enklare trafikincidenter har avvägningen fallit ut på motsatt sätt, då har skyldigheterna att vidta åtgärder funnits väga tyngre. Åtal för obehörigt avvikande från trafikolycksplats har vunnit bifall i dessa situationer.

Hovrätten för Västra Sverige har intagit en annan ståndpunkt. Hovrätten har i två fall funnit att den person som gjort sig skyldig till även andra brott än obehörigt avvikande från trafikolycksplats, i ett fall grovt rattfylleri, inte omfattas av förbudet mot självinkriminering. De sedermera åtalade var inte anklagade för brott vid tillfället när relevanta åtgärder skulle ha vidtagits och skyddas därför inte av självinkrimineringsförbudet. Åtal för obehörigt avvikande från trafikolycksplats har vunnit bifall.

¹⁰ Se RH 2016:39 samt Hovrätten över Skåne och Blekinges domar den 14 juni 2017 i mål B 279-17 och den 19 april 2017 i mål B 191-17, Svea hovrätts domar den 26 april 2017 i mål B 1700-17, den 31 mars 2017 i mål B 9791-17, den 23 mars 2017 i mål B 10909-16, den 10 januari 2017 i mål B 10197-16, den 9 juni 2016 i mål B 1368-16 och Hovrätten för Västra Sveriges domar den 20 februari 2017 i mål B 1320-17 och den 28 september 2015 i mål B 1960-15.

Rättsläget får anses vara oklart vilket även framgår av delbetänkandet ”Om oskuldspresumtionen och rätten att närvara vid rättegången – Genomförande av EU:s oskuldspresumtionsdirektiv” SOU 2017:17. Utredningen analyserar på s. 135 ff. brottet obehörigt avvikande från trafikolycksplats och dess överensstämmelse med direktivet. Där konstateras att praxis varierar och att Högsta domstolen inte prövat frågan. Det konstateras också att domstolarnas tolkningar av Europadomstolens praxis och de frågor som lyfts visar på svårigheter som kan finnas vid tillämpningen av vissa straffbud. Straffbestämmelsen avseende obehörigt avvikande från trafikolycksplats anses inte rent allmänt stå i strid med direktivet även om utredningen finner att vissa av de situationer som bestämmelsen omfattar kan aktualisera rätten att tiga. Utredningen konstaterar att en översyn av straffrätten ligger utanför uppdraget och att en viktig del av upprätthållandet av rättigheterna står rättstillämpningen ofrånkomligen för.

Här ska också framhållas regeringens uttalanden i lagrådsremissen den 19 oktober 2017 Genomförande av oskuldspresumtionsdirektivet, s. 16 f.

Särskilt om rätten att tiga och vissa straffbestämmelser

Rätten att tiga och rätten att inte vittna mot sig själv får även betydelse utanför den rena processlagstiftningen. Under senare tid har framför allt smitningsbrottets (5 § lagen [1951:649] om straff för vissa trafikbrott) förenlighet med artikel 6 i Europakonventionen varit föremål för bedömning i svensk domstol. Enligt bestämmelsen kan t.ex. en person som har kört onykter och orsakat en trafikolycka vara skyldig att vid straffansvar lämna upplysningar om sig själv och händelsen.

Bestämmelsen träffar alla situationer där en trafikolycka inträffat, oberoende av om något brott har begåtts i samband med olyckan. De svenska straffbestämmelserna i sig bedöms därför inte strida mot artikel 7 i direktivet, även om rätten att tiga och rätten att inte vittna mot sig själv kan aktualiseras i vissa av de situationer som träffas av bestämmelserna (jfr Europadomstolens dom den 8 april 2004 i målet Weh mot Österrike).

Rättigheternas genomslag är många gånger beroende av omständigheterna i det enskilda fallet. Rättstillämparen har därför en viktig roll i upprätthållandet av rätten för den enskilde att tiga och att inte vittna mot sig själv.

Som UC Malmö framhåller och som även framgår av SOU 2017:17 är rättsläget oklart när det gäller hur 5 § TBL (och 2 kap. 8 § TraF) förhåller sig till skyddet mot självinkriminering enligt Europakonventionen och EU:s oskuldspresumtionsdirektiv. Det är därför av stor vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar mitt överklagande.

Bevisning m.m.

För det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd på det sätt jag inledningsvis föreslagit åberopar jag inte någon bevisning.

Om prövningstillstånd meddelas utan några begränsningar åberopar jag följande bevisning.

- Förhör med tilltalade KC som erkänner brott (åberopas genom hänvisning till ljud- och bildupptagningen av förhöret vid tingsrätten).
- Fotografier över olycksplatsen till styrkande av att trafikolycka inträffat (förundersökningsprotokollet s. 9-10).

Målet kan avgöras utan huvudförhandling.

Anders Perklev

My Hedström

Kopia till:

Utvecklingscentrum Malmö

Söderorts åklagarkammare i Stockholm (AM-166366-16)

Assistentåklagaren Elin Malmberg